

บทที่ 4

หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์

บทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์หน้าที่มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคที่พบในบทที่ 3 ว่าทำหน้าที่ในตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใดอย่างไรบ้าง โดยใช้แนวคิดทางด้านวจนปฏิบัติศาสตร์ (Pragmatics) ที่มองว่าอุปลักษณ์ทำหน้าที่บางอย่างที่ถ้อยคำตามรูปไม่สามารถทำได้ และจากแนวคิดของโกทลี (Goatly, 1998) ที่เสนอว่าอุปลักษณ์ที่ใช้ในแต่ละปริจเฉทจะทำหน้าที่ต่างกัน เนื่องจากปริจเฉทแต่ละประเภทมีองค์ประกอบต่างกัน และองค์ประกอบที่ต่างกันนั้น เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกใช้ภาษาและทำหน้าที่ของอุปลักษณ์ให้ต่างกันด้วย ก่อนอื่น ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าตำรายาและตำราการแพทย์ในการวิจัยนี้ ว่าเป็นการใช้คำเรียกโดยรวม หมายถึงวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับยาและการรักษาโรค ซึ่งเป็นการจัดกลุ่มประเภทของเนื้อหาวรรณกรรมของภาคได้ตามที่สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547 จ.) และสาคร บุญเลิศ (2547) ได้จำแนกไว้ วรรณกรรมในกลุ่มนี้ไม่ว่าจะเรียกว่า ตำราหรือคัมภีร์ ก็ใช้สำหรับประกอบการรักษาของหมอ ยา เนื้อหาว่าด้วยสมุฏฐานของโรค ชื่อยา สรรพคุณยา การผสมยา การใช้ยา ฯลฯ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2547 จ. : 462) ดังนั้น ตำรายาและตำราการแพทย์จึงไม่ใช่ปริจเฉทของการสื่อสารที่แตกต่างกัน

ในการวิเคราะห์ถึงหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ ผู้วิจัยขอกล่าวถึงองค์ประกอบการสื่อสารของตำรายาและตำราการแพทย์เป็นข้อมูลเบื้องต้นเพื่อแสดงให้เห็นปัจจัยที่มีส่วนกำหนดหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ได้ชัดเจนขึ้น และในการนำเสนอองค์ประกอบการสื่อสารของตำรายาและตำราการแพทย์นั้น ผู้วิจัยจะใช้องค์ประกอบการสื่อสารตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร (Ethnography of communication) ของไฮม์ (Hymes, 1974 อ้างถึงใน รัชนิย์ญา กลิ่นน้ำหอม, 2551 : 125-129) มาเป็นแนวทางในการบรรยาย ซึ่งมีทั้งหมด 8 องค์ประกอบ หรือตามตัวอักษรของคำว่า SPEAKING ดังนี้

1) ฉาก (setting/scene) หมายถึง เวลาและสถานที่ซึ่งเป็นสภาวะแวดล้อมทางกายภาพของเหตุการณ์การสื่อสาร เนื่องจากตำรายาและตำราการแพทย์ ปรากฏอยู่ในฐานะของวรรณกรรมในบริบทภาคใต้ ที่บันทึกจากประสบการณ์ตรงที่ตกผลึกมาจากการสังเกตและพิสูจน์

ซ้ำหรือบันทึกจากการบอกเล่าจำสืบทอดหรือคัดลอกต่อ ๆ กันมา ตำราเหล่านี้จึงมิได้ใช้ถ่ายทอดความรู้ในการศึกษาที่เป็นระบบ แต่ใช้เรียนรู้เป็นส่วนตัวของผู้ที่จะทำหน้าที่แพทย์เพื่อรักษาโรคให้แก่คนในครอบครัวหรือชุมชน หรืออาจใช้ถ่ายทอดแก่ลูกหลานของตนที่ต้องการให้ทำหน้าที่นี้สืบทอดไป ประกอบกับที่สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ (2547 จ. : 462) กล่าวว่า “ตำรายาหรือคัมภีร์ทางการแพทย์ มักมีไว้เป็นตำราประจำบ้าน เช่นเดียวกับตำราดูฤกษ์ยาม เพราะต้องใช้กันอยู่เป็นประจำ” ฉากของการใช้ตำราเหล่านี้จึงเกิดขึ้นในที่พักอาศัยของแพทย์

2) ผู้ร่วมเหตุการณ์ (participants) หมายถึง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการสื่อสารนั้น ๆ ผู้ร่วมเหตุการณ์ในที่นี้จึงได้แก่ ผู้เขียนตำรา (แพทย์) และผู้ศึกษาตำรา (แพทย์หรือผู้ที่ต้องการเป็นแพทย์)

3) จุดมุ่งหมาย (ends) หมายถึง เป้าหมายหรือผลลัพธ์ในการสื่อสาร จุดมุ่งหมายของตำรายาและตำราการแพทย์ คือ มุ่งให้ความรู้เพื่อนำไปใช้ป้องกันและรักษาโรค ในที่นี้รวมความรู้เกี่ยวกับสรรพคุณสมุนไพรที่ใช้ทำยา สมุฏฐานของโรค อาการของโรค วิธีการรักษาโรค

4) การลำดับวัจนกรรม (act sequence) หมายถึง การใช้วัจนกรรมในการสื่อสารว่ามี การลำดับอย่างไร ในปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์มีการลำดับวัจนกรรมดังนี้

4.1) การขึ้นต้น มักจะใช้การเกริ่นนำ โดยการแนะนำเนื้อหาของตำรา หรือใช้รูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือยันต์ขึ้นต้น เช่น ในคัมภีร์ชันรวิภังคินี ที่ใช้การแนะนำเนื้อหาเพื่อขึ้นต้นเรื่องว่า

“จะกล่าวกำเนิด ทั้งที่เกิดที่อยู่ ทั้งฤดูเดือนวัน อายุปันเวลา อาหารสา
สำแดง โรคภัยแรงต่าง ๆ ยาหลายอย่างหลายพรรณ สิ้นด้วยกันเก้ารส จง
กำหนดอย่าคลาด ยารสฝาดชอบสมาน ยารสหวานชอบเนื้อ ยาเมาเบื่อแก้พิษ
ดีโลहितชอบขม เผ็ดร้อนลมถอยทอด เอ็นชอบรสแห้งมัน หอมเย็นนั้นชื่นใจ
เค็มซาบในผิวหนัง เสมหะยังชอบส้ม กำเรียบลมอยู่เปลือกตม พุเยือกเย็น เนื้อ
หนังเอ็นปุปลา ย่อมรักษาครามครัน...” (6 : 61)

ตัวอย่างนี้ เป็นการเปิดเรื่องด้วยการแนะนำเนื้อหาคร่าว ๆ ว่า ในตำรานี้จะพูดถึง เรื่องของวันเดือนปีเกิด ฤดูกาล ที่อยู่ ของผู้ป่วย ที่สัมพันธ์กับโรคและการใช้รสนยาต่าง ๆ เพื่อบำบัด อาการป่วยเหล่านั้น หลังจากนั้นก็จะบรรยายไปตามช่วงวันเวลาที่เกิดว่ามักจะป่วยเป็นโรคใด ต้อง ใช้ยาที่มีรสใดรักษา ยาที่มีรสดังกล่าวได้แก่เภสัชวัตถุใดบ้าง

อีกลักษณะหนึ่ง จะขึ้นต้นตำราด้วยรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ รูปพระพุทธรูปนางฟ้ายืนบนหลังเสือ หรือยันต์อักษรขอม หลังจากนั้นก็เข้าสู่เนื้อหาทันที

4.2) การดำเนินการสื่อสาร มักใช้วิธีการบรรยายไปที่ละโรคหรือตามตำรับยาว่าโรคนี้เกิดจากอะไร มีอาการเป็นอย่างไร รักษาอย่างไร หรือชื่อตำรับยานี้ใช้แก้โรคอะไร มีส่วนประกอบอะไรบ้าง ผลการรักษาเป็นอย่างไร เช่น

“โลมา คือ ขน เมื่อแตกมักให้เจ็บทุกขุมขน หัวสรรพางค์กาย ถ้าจะแก้ให้เอายาที่แก้ในเกสานั้นหากได้จึงแต่งยาให้กินฯ ยาต้มแก้ขัดเบาให้เอาใบส้มป่อย ๑ รากคา ๑ มะกรูด ๑ ต้มกินหายทั้งป็นยังมีหักให้แก้เหมือนยารำมะเกสา โลมาแลฯ” (5 : 23)

ตัวอย่างนี้ บรรยายถึงโรคที่มีสาเหตุจากธาตุดิน คือ โลมาหรือขนมีภาวะผิดปกติ มีอาการทำให้เจ็บทั่วร่างกาย การรักษาให้ต้มยากินตามที่ระบุไว้

“ยาแก้ไข้จับ ท่านให้เอามะเขือยาว 1 ใบน้ำเต้าผ้า 1 ใบสับปะรดเขียว 1 พริก 1 กก 1 ขมิ้นอ้อย 1 ตำน้ำหยันกินหายแล” (1 : 150)

ตัวอย่างนี้ บรรยายถึงยาที่ใช้แก้ไข จากนั้นก็บอกส่วนประกอบของยา และผลการรักษาว่ากินแล้วก็จะหายไข้

4.3) การปิดการสื่อสาร ส่วนใหญ่เมื่อบรรยายเนื้อหาไปจบครบถ้วนก็ปิดการสื่อสารทันที มีเป็นส่วนน้อยที่ปิดการสื่อสารด้วยการระบุวันเวลาของการเขียนหรือวันเวลาที่บันทึก เช่น “จบยาเลือดแต่เท่านี้ แลฯ ๒๘/๖/๑๒๔ เขียนจบ ๑ ขึ้น ๒ ค่ำ” (5 : 32)

5) น้ำเสียง (key) หมายถึง ท่าทีหรือท่วงทำนองในการสื่อสาร ซึ่งมีส่วนสำคัญทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการสื่อมากขึ้น สำหรับในตำรายาและตำราการแพทย์พบว่า น้ำเสียงของการสื่อสารมีลักษณะจริงจังหรือเป็นทางการ เนื่องจากมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรักษาโรคที่จะนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของชีวิต

6) เครื่องมือ (instrumentalities) หมายถึง วิธีการหรือลักษณะทางภาษาในการสื่อสาร สำหรับตำรายาและตำราการแพทย์มีวิธีการสื่อสารคือใช้การเขียนเพื่อถ่ายทอดสาร การใช้อุปลักษณณ์ก็ถือเป็นวิธีการหนึ่งที่น่ามาใช้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับโรค เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่

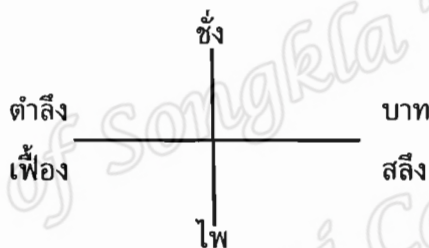
ชัดเจนมากขึ้น สามารถจำแนกอาการของโรคได้มากขึ้น การเขียนในลักษณะร้อยกรองก็เป็นวิธีการที่ช่วยให้จดจำเนื้อหาของสารได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังพบการใช้เครื่องหมายไปยาลน้อย “๑” เพื่อแสดงการจบความที่บรรยายแต่ละโรคหรือแต่ละขนานยา ดังตัวอย่างข้อ 4.2 ที่แสดงแล้วข้างต้น บางเล่มมีการใช้รูปภาพประกอบ เพื่อแสดงตำแหน่งของเส้นเอ็นในร่างกาย รวมทั้งเครื่องหมายแสดงหน่วยปริมาณของยา ซึ่งเรียกว่าเครื่องหมายตินกา เช่น

“ทั้งชั้นทองพระยาทุต สิ่งละ ๕ ตำลึงสี่

น้ำสารทอง ๑๐ ดี

เปลือกลับเอาตัวผู้” (ตพ7 : 188)

ตัวอย่างนี้ แสดงเครื่องหมายตินกาที่ใช้แสดงปริมาณของยาตามมาตราหน่วยวัดตวง ได้แก่ ไพ เฟื่อง สลึง บาท ตำลึงและชั่ง ดังนี้

ตัวอย่างข้างต้น จึงหมายความว่าใช้น้ำประสานทองจำนวน ๑๐ บาท

7) บรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ (norm of interaction & interpretation) หมายถึง ข้อตกลงอันเป็นที่ทราบกันดีหรือเป็นที่ยอมรับร่วมกันของผู้ใช้ภาษาที่ร่วมในสถานการณ์การสื่อสาร รวมถึงการตีความหมายของสารในแต่ละสถานการณ์ซึ่งขึ้นอยู่กับสังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้การใช้เครื่องมืออย่างอุปลักษณ์ก็ต้องอยู่บนบรรทัดฐานนี้ด้วย สำหรับตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใต้ มีข้อตกลงที่เป็นการใช้หรือรทที่เปรียบเหมือนสัญลักษณ์หรือรหัสที่ต้องตีความ เช่น เทียนทั้ง 5 หมายถึง พืชสมุนไพรประเภทเทียน 5 ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก และเทียนตาตักแตน ซึ่งรายละเอียดของรทนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงไว้แล้วในบทที่ 2 นอกจากนี้ การทำความเข้าใจทำความเข้าใจตำราเหล่านี้ยังต้องใช้ความรู้ที่ผู้ร่วมสถานการณ์การสื่อสารมีพื้นฐานมาก่อนแล้ว เช่น ความรู้เรื่องธาตุเจ้าเรือน ที่สัมพันธ์กับวันเดือนปีเกิดของผู้ป่วย แพทย์จะต้องปรุงยาให้มีฤทธิ์มากน้อยตามธาตุเจ้าเรือนของผู้ป่วย หรือความรู้เรื่องเวลาของการเก็บตัวยาว่าเก็บจากส่วนใดของต้นไม้ เก็บเวลาใดจึงจะมีสรรพคุณเต็มที่ เป็นต้น ดังนั้นผู้เขียนและผู้ศึกษาจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับยาและการ

รักษาโรคส่วนหนึ่งที่จะเป็นบรรทัดฐานในการตีความและทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลและนำไปสู่การรักษาโรคที่ได้ผล

8. ประเภทของการสื่อสาร (genre) หมายถึง ประเภทของปริจเฉทที่ใช้ในการสื่อสารสำหรับตำรายาและตำราการแพทย์จัดเป็นปริจเฉทงานเขียนประเภทตำรา ที่มุ่งถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับยาและการรักษาโรค เพื่อให้สามารถนำไปศึกษาและใช้รักษาโรคได้

องค์ประกอบการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับตำรายาและตำราการแพทย์ข้างต้น จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้การวิเคราะห์หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ ตำรายาและตำราการแพทย์มีผู้สื่อสารหลักคือ ผู้เขียนและแพทย์ผู้ศึกษาตำรา มีวัตถุประสงค์ในการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้ศึกษาเพื่อนำไปใช้รักษาโรค สอดคล้องกับประเภทของการสื่อสารที่เป็นตำรา ผู้เขียนจึงใช้ทำนองการเขียนที่มีลักษณะจริงจัง โดยอธิบายเนื้อหาเป็นลำดับขั้นตอนให้สามารถนำไปปฏิบัติตามได้จริงอย่างถูกต้อง อีกทั้ง ผู้ศึกษาเองก็ย่อมเชื่อว่าเนื้อหาที่ผู้เขียนตำรานำเสนอเป็นข้อเท็จจริงที่มีผลต่อชีวิต การให้ความรู้จึงต้องใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายเพื่อให้เกิดความชัดเจน ในที่นี้รวมถึงอุปลักษณ์ด้วยซึ่งจะได้แสดงในส่วนหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ในตำราเหล่านี้ว่าทำหน้าที่ใดบ้าง ดังนั้นบรรทัดฐานในการปฏิสัมพันธ์และตีความที่ผู้ร่วมเหตุการณ์มีส่วนร่วม คือ พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการแพทย์และสมุนไพรซึ่งจะช่วยให้เข้าใจการรักษาโรคและนำความรู้นี้ไปปฏิบัติอย่างถูกต้องได้

หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ในตำรายาและตำราการแพทย์

ตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงแนวคิดของโกทลี (Goatly, 1998) เกี่ยวกับหน้าที่ของอุปลักษณ์ 3 ด้านนั้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตำรายาและตำราการแพทย์แล้ว ผู้วิจัยพบว่ามโนอุปลักษณ์ทั้ง 7 แบบทำหน้าที่ในตำรายาและตำราการแพทย์ทั้ง 3 ด้าน คือ หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ และหน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ ดังนี้

1. หน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิด

จากการวิเคราะห์หมโนอุปลักษณในบทที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่นของหมโนทัศน์ ต้นทางหรือแบบเปรียบที่นำมาใช้อธิบายหมโนทัศน์โรค เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ง่าย เป็นรูปธรรมมากกว่า หรือเป็นประสบการณ์ที่ใกล้ตัวและคุ้นเคยมากกว่า อุปลักษณที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความคิดนี้ มีลักษณะ 4 ประการ ได้แก่ ทำหน้าที่อธิบายความ ทำหน้าที่สร้างแบบจำลองทางความคิด ทำหน้าที่เปลี่ยนมุมมอง และทำหน้าที่เสริมความ ดังนี้

1.1 ทำหน้าที่อธิบายความ

หมโนอุปลักษณที่ปรากฏในตำรายาและตำราการแพทย์ทำหน้าที่อธิบายความหรือขยายความคุณสมบัติบางประการของหมโนทัศน์โรคให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ผ่านการเปรียบเทียบกับเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยพบว่าในภาพรวมหมโนอุปลักษณทุกแบบสามารถทำหน้าที่ในการอธิบายหมโนทัศน์โรคให้ชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้น ดังที่ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ในบทที่ 3 เช่น

หมโนอุปลักษณ [โรคเป็นมนุษย์] ช่วยอธิบายทำความเข้าใจลักษณะและคุณสมบัติของโรค โดยเปรียบกับมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่คุ้นเคยอยู่ในประสบการณ์ หมโนอุปลักษณนี้ช่วยอธิบายความหมายของโรคในด้านชนิดหรือลักษณะของโรค และความเรื้อรังของโรค เช่น

- (1) ขางแดงหกแม่นั้น บริวารมันมากมาย ถึงเจ็ดสิบสองทาย ร้ายเป็นเรื่องอายุมา สามเดือนอีกหกเดือน สิบเบ็ดเดือนในตำรา ถึงยี่สิบเดือนครา ขนออนคาคำหนดใน บริวารขางทั้งหลาย มันจะร้ายขึ้นทั่วไป (6 : 66)

ตัวอย่างข้างต้น ช่วยอธิบายให้เห็นว่า ลักษณะของโรคขางแดงเหมือนกับมนุษย์ หมโนอุปลักษณนี้นำสถานภาพของแม่ และบริวารมาเปรียบเทียบกับเพื่ออธิบายว่าโรคขางแดง จะมีเม็ดตุ่มหลักขึ้นมาหตุ่ม หลังจากนั้นก็จะกระจายออกไปเป็นเม็ดเล็กเม็ดน้อยหลายสิบเม็ด โดยขึ้นกับอายุของเด็กที่ครบกำหนดตามรอบเดือนตั้งแต่ 3 เดือนไปจนถึง 20 เดือน เม็ดตุ่มหลักจึงทำพฤติกรรมการออกลูกหลานจำนวนมากได้เช่นเดียวกับมนุษย์ที่เป็นแม่

หมโนอุปลักษณ [โรคเป็นวัชพืช] ช่วยอธิบายลักษณะของการเกิดขึ้นของโรคว่าเหมือนกับพืชที่งอกขึ้นมาจากพื้นดิน ซึ่งเป็นประสบการณ์ของผู้ที่ใช้ชีวิตในสังคมเกษตรกรรมที่นำมาใช้เปรียบเทียบ เช่น

- (2) ยาริตสะดวงงอก ท่านให้เอา หญ้าคราวแมว ๑ ชี้หมื่นอ้อย ๑ บดทาดด้วยแลฯ แล้ว
ทำยากิน ให้เอา ดีปลี ๒ ส่วน พริกไทย ๒ ส่วน เจตมูล ๒ ส่วน บุก ๒ ส่วน ตำผง
ลายน้ำผึ้งรวงกินเท่าลูกพุทราเป็นยาตัดรากแลฯ (4 : 129-131)

ตัวอย่างนี้ ช่วยอธิบายและแสดงให้เห็นภาพของการเกิดขึ้นของริดสีดวงให้ชัดเจนขึ้น
ผ่านมโนทัศน์การงอกของพืช และใช้การตัดรากของพืชมาเปรียบเพื่ออธิบายการรักษาริดสีดวงได้
อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งพืชเมื่อไม่มีรากใช้ดูดซึมสารอาหารก็จะแห้งเหี่ยวตายในที่สุด

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] ช่วยอธิบายความเสียหายที่เกิดขึ้นกับอวัยวะภายใน
ของร่างกาย ซึ่งเป็นความรุนแรงของโรคผ่านอุปลักษณ์สัตว์ร้ายที่เข้ามากัดกินอวัยวะ มโนทัศน์สัตว์
ร้ายจึงช่วยสร้างโรคให้มีรูปมีร่างขึ้นเป็นตัวเหมือนสัตว์ร้าย หรือมีความเป็นรูปธรรมขึ้นนั่นเอง เช่น

- (3) เป็นมาหลายเดือนหลายวัน ดังนี้โทษมัน

ขึ้นกินสมองซอนไป

แล้วจ๊กกลับตกตามใน

ลำไส้ลงไป

ตั้งหนองสมองเหมือนกัน (6 : 74)

ตัวอย่าง (3) ช่วยอธิบายและทำความเข้าใจความรุนแรงของโรคซางที่ส่งผลต่ออวัยวะ
ส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก เนื่องจากเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย ในที่นี้ผู้เขียน
ตำรายาและตำราการแพทย์จึงใช้อุปลักษณ์สัตว์ร้ายมาเปรียบเทียบ ด้วยการกล่าวถึงพฤติกรรมของ
สัตว์ในการกินอวัยวะร่างกาย และความสามารถในการเคลื่อนที่ไปสร้างความเสียหายให้แก่อวัยวะ
ต่าง ๆ ได้แก่ สมอง และลำไส้ การอธิบายด้วยมโนอุปลักษณ์นี้จึงทำให้เห็นเป็นภาพและสร้างเข้าใจ
ต่อความเสียหายของอวัยวะภายในร่างกายได้ชัดเจนขึ้น

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] ช่วยอธิบายการแพร่กระจายและอาการของโรค ใน
ลักษณะการลุกลามของไฟและความรู้สึกแสบร้อนที่สัมผัสไฟ ประสบการณ์ของไฟและความร้อน
ของไฟจึงเป็นแบบเปรียบเทียบที่สร้างความเข้าใจและความรู้สึกเจ็บป่วยได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น

- (4) ยากันไม่ให้เริ่มไฟลาม ท่านให้เอาเปลือกมะเดื่อ 1 เม็ดในลูกม่วงฝนด้วยน้ำทา ถ้า
เจ็บร้อนลามไปทั้งตัว ท่านให้เอารากตับเต่า 1 รากน้ำข้าว 1 ข้วเหนียงดำ 1 วาง

ลงเสียจึงค่อยกิน ถ้าไม่รู้สีกตัวให้คางแข็งไปก็ดี ท่านให้เอาใบมะข่อ 1 ตะไคร้ 1...
(1 : 154)

ตัวอย่าง (4) ช่วยอธิบายการกระจายออกไปของโรคเริมไฟ ซึ่งทำให้มีอาการไข้และมีเม็ดตุ่มน้ำใสทำให้เจ็บปวด เมื่อแตกออกจะแสบร้อน การกระจายออกไปของวงเม็ดตุ่มจึงอธิบายด้วยถ้อยคำอุปลักษณ์ไฟในลักษณะของการลาม พร้อมกับความแสบร้อนที่เกิดขึ้นเช่นเดียวกับความรู้สึกของการสัมผัสกับไฟ

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ช่วยอธิบายและทำให้เข้าใจลักษณะองค์ประกอบของโรคโดยเปรียบกับสิ่งสกปรก ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้ใช้ภาษาสามารถทำความเข้าใจได้จากประสบการณ์ทางร่างกายที่มีปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่ง ในที่นี้คือการทำความสะอาดสิ่งสกปรก เช่น

(5) ยาชำระในลำไส้ไม่ให้ข้างขึ้นได้ เอามันน้อย หัวพล ใบกะเพรา ใบคนที่สอ ใบมะตูม...เอาเสมอภาคบดทำเป็นแท่งละลายสุรากิน ให้ล้างชำระมูกเลือดข้างไม่ให้ขึ้น ถ้าขึ้นเม็ดในลิ้นแล้วให้เอาตองเต่า หัวร้าง หัวกา หอยสังข์ รากดิน ขึ้นาก... ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคทำแท่งละลายน้ำมะนาวกวาดข้างตกลองแล (2 : 98)

จากตัวอย่างมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ช่วยอธิบายและแสดงให้เห็นภาพของการรักษาโรคข้างผ่านมโนทัศน์สิ่งสกปรก ซึ่งต้องชำระล้างและกวาดออกไป กล่าวคือ ความสกปรกในลำไส้อาจทำให้เกิดเป็นโรคข้าง จึงต้องกินยาเพื่อทำให้ขับถ่ายมูกเลือด และหากข้างปรากฏขึ้นในช่องปากแล้วก็จำเป็นต้องใช้ยามากวาดออกไปเพื่อเป็นการขจัดโรคหรือสิ่งสกปรกนั่นเอง

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] ช่วยอธิบายความผิดปกติของร่างกายที่ทำให้เกิดในลักษณะของธาตุซึ่งมีลักษณะทางกายภาพเป็นสสารหรือวัตถุบางอย่างที่ไม่สมดุลหรือไม่สมบูรณ์ ทำให้ผู้ศึกษาดำรงเข้าใจกระบวนการเกิดโรคได้ง่ายขึ้นผ่านความเป็นรูปธรรมของธาตุ เช่น

(6) อันเตโชธาตุ ชื่อ ประิทัยหักคิ แตกนั้น คือ ให้มือเย็น เท้าเย็น ชีพจรไม่เดิน ประการหนึ่ง ขาดไปลักษณะหนึ่ง ลักษณะสองกลางที่ให้ตัวเย็นดั่งน้ำ แต่ภายในให้ร้อน (5 : 16)

จากตัวอย่างมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] ช่วยอธิบายถึงสาเหตุของอาการผิดปกติของร่างกาย เช่น มือเย็น เท้าเย็น ชีพจรไม่เดิน ว่าเกิดจากธาตุไฟ

ประริทย์หักคี่แตก การอธิบายเช่นนี้ช่วยทำให้เข้าใจกระบวนการเกิดความเจ็บป่วย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญต่อการวินิจฉัยโรคเพื่อให้สามารถเลือกวิธีการรักษาได้ กลไกการเกิดโรคที่ซับซ้อนแต่นำมาอธิบายผ่านมโนทัศน์ของธาตุที่ไม่สมบูรณ์จึงสร้างความเข้าใจได้ง่ายขึ้นและเป็นรูปธรรม

มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] ช่วยอธิบายความคลุมเครือของสาเหตุที่ทำให้ป่วยเป็นโรคผ่านประสบการณ์เชิงวัฒนธรรมที่คุ้นเคย ด้วยมโนทัศน์ภูตผีซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวภาคใต้ว่าเป็นสิ่งที่มีพลังอำนาจสามารถดลบันดาลให้เป็นไปทั้งในทางที่ดีและในทางชั่วร้าย (ชัชวณิพิยะกุล, 2547 : 388) การเจ็บป่วยด้วยโรคบางประเภทหรืออาการป่วยบางประการจึงถูกอธิบายด้วยการอ้างอิงภูตผี

(7) ยาแก้ลมท้องบิตและกระสือเข้าอยู่ เมื่อกินยานี้แล้วมันจะอยู่ไม่ได้ (1 : 172)

ตัวอย่างข้างต้นใช้มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] มาอธิบายการเจ็บป่วยซึ่งอาการของโรคอาจทำให้ไม่สามารถวินิจฉัยได้ว่าเกิดจากมูลเหตุใด จึงต้องทำความเข้าใจผ่านมโนทัศน์ภูตผี ซึ่งมีความสามารถในการเข้าออกร่างกายมนุษย์ได้ด้วยอำนาจลึกลับ และการหายป่วยคือการที่ภูตผีออกไปจากร่างกาย สาเหตุของการป่วยเป็นโรคจึงสามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

1.2 ทำหน้าที่สร้างแบบจำลองทางความคิด

ด้วยเหตุที่ภาวะความเจ็บป่วยด้วยโรคมักมีความเป็นนามธรรม โดยเฉพาะกลไกหรือกระบวนการที่ทำให้เกิดโรคขึ้นมาในร่างกายนั้น เป็นสิ่งที่ไม่อาจมองเห็นได้ ผู้ป่วยจะรู้ตัวว่าป่วยก็ต่อเมื่อร่างกายแสดงอาการบางอย่างให้รู้สึกหรือปรากฏให้เห็น ขณะที่แพทย์ผู้ศึกษาดำรงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงกระบวนการเกิดโรคเหล่านั้น เพื่อทราบถึงสาเหตุซึ่งเป็นส่วนสำคัญต่อการวินิจฉัยและการรักษา เนื่องจากถ้าแพทย์ไม่อาจเข้าใจกระบวนการที่ทำให้เจ็บป่วย ก็จะไม่สามารถเริ่มต้นการรักษาได้ว่าจะรักษาอะไร สิ่งใด การระบุถึงสาเหตุที่เป็นกลไกทำให้เกิดโรคจึงเป็นสิ่งที่แพทย์ไม่อาจละเลย ด้วยเหตุนี้ อุปลักษณ์จึงเข้ามามีบทบาทในฐานะแบบจำลองทางความคิด ที่จะช่วยถ่ายทอดความคิดที่ซับซ้อนของมโนทัศน์โรคให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ด้วยคุณสมบัติของอุปลักษณ์ที่นำเอาลักษณะเด่นของสิ่งที่มนุษย์เคยมีประสบการณ์ในการรับรู้มาก่อนมาใช้เปรียบเทียบ เช่น

(8) มัดทะเกมัดทะลุงคัง คือ สมองศรีษะ เมื่ออยู่ดี ๆ เป็นปรกติอยู่นั้น อันว่ามันไหลในสมองเราท่านทั้งหลายนี้ พรอก¹จากศรีษะอยู่ประมาณเส้นตอก²ใหญ่ ๑ เมื่อกำเริบพิการไซ้³ อันว่ามันในสมองนั้นก็จะเตือดขึ้นเต็มกะบาล จึงให้ตาแดง ให้คั่งเรียกว่าสันนิบาต ต่อเมื่อได้สูบยาอันเป็นสุขุม ยังมันในสมองนั้นให้หย่อนลงเป็นปรกติ เมื่อได้แล้วจึงหายปวดศรีษะแลฯ (5 : 14)

ตัวอย่างข้างต้น อธิบายกระบวนการเกิดภาวะผิดปกติของสมองศรีษะซึ่งเป็นธาตุดินว่ามีการกำเริบโดยปกติจะมีมันอยู่ในสมองระดับหนึ่ง แต่หากผิดปกติจะเพิ่มระดับขึ้นจนเต็มสมอง และแสดงอาการให้ดวงตาเป็นสีแดงและทำให้คั่งคั่ง การเปรียบเทียบกับ สมองเป็นธาตุในลักษณะของสสารเกิดกำเริบพิการเพราะได้รับความร้อนจนเตือดและเพิ่มระดับขึ้นหรือหย่อนลงได้ นี้ ทำให้เกิดความเข้าใจภาวะผิดปกติของสมองที่ทำให้ปวดหัว ในลักษณะของภาพภษาณะที่ใช้บรรจุสสารที่เป็นของเหลวและสามารถมีปริมาตรเพิ่มขึ้นจนเต็มหรือลดลง การอธิบายความเจ็บป่วยนี้จึงอาศัยมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] และ [โรคเป็นไฟ] มาสร้างเป็นแบบจำลองความคิดให้เข้าใจกลไกการเกิดอาการปวดหัว

1.3. ทำหน้าที่เปลี่ยนมุมมอง

มโนอุปลักษณ์ที่ใช้ในตำรายาและตำราการแพทย์ภาคใต้ ช่วยให้ผู้หม่อมองเกี่ยวกับโรคที่ผู้ศึกษาตำรายาไม่เคยได้นึกถึงหรือให้ความสำคัญกับมุมมองนั้นมาก่อน ทั้งนี้ มุมมองที่เกิดขึ้นใหม่อาจไม่ได้ลบล้างมุมมองที่มีมาแต่เดิม แต่อาจเป็นการเพิ่มมุมมองให้แก่สรรพสิ่งผ่านการรับรู้ในแนวทางใหม่ ในเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยพบว่า มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] และ [โรคเป็นภูตผี] ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความคิดในลักษณะที่สามารถเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อโรค โดยนำเอาพฤติกรรมของมนุษย์มาเปรียบเป็นโรค และกระบวนการเกิดโรคเสมือนการมีปฏิสัมพันธ์กันของบุคคล ซึ่งเท่ากับเปลี่ยนความน่ากลัวอันตรายของโรค ให้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างปกติในสามัญในชีวิต เช่น

¹ พร่อง

² ขนาดของเนื้อไม้ที่เหลาเป็นเส้นบางเพื่อนำมาทำเครื่องจักสาน ในที่นี้น่าจะหมายถึง ตอกดี คือ ดอกที่เป็นใจกลางของเครื่องจักสาน (พจนานุกรมภาษาดั้งได้ พุทธศักราช ๒๕๒๕, 2546 : 142)

(9) “ชีระณัถ์คี³ นั้น ครือนางชะราพยาธิ อันพญามัจจุราชใช้ให้มาประเล้าประโลมซึ่ง นางจิตกุมารี อันกล่าวคือ หัวใจแห่งเราท่านทั้งปวงนั้นแล นางชะราพยาธิทั้งสอง กระทำอุบายยังนางจิตกุมารีนั้นให้งวยง และจะไปสำนักแห่งพญามัจจุราชขณะใด อันว่านางชะราพยาธิก็จะนำออกจากร่างกายแห่งเรา ท่านชายหญิงผู้ใดก็ดี ก็ให้บุคคลผู้นั้นมีกายอันวิปริตต่าง ๆ ครือ ให้หน้าผากตึงตา ไม่รู้จักหน้าคน แล้วกลับเห็นหน้าคนเล่า หูตึงแล้วกลับให้ได้ยินเล่า จมูกไม่รู้จักกลิ่นหอมเหม็นแล้วกลับให้รู้จักเล่า ลิ้นไม่รู้รสสิ่งใดแล้วกลับให้รู้จักเล่า กายนั้นสัมผัสสิ่งใดต่าง ๆ ไม่รู้จักสีกตัว แล้วกลับรู้สึกมาเล่า แต่แปรไป ๆ มา ๆ อยู่ขณะนี้จะได้เที่ยงแท้หามิได้ ด้วยเหตุนางชะรายังมิได้ที่เดี๋ยวก่อน แต่เรียนไปเรียนมา⁴ เรียนอยู่จึงให้บุคคลวิปริตต่าง ๆ” (5 : 17)

ตัวอย่าง (9) เป็นการอธิบายเรื่องของไฟธาตุที่ทำให้ร่างกายชราภาพ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าไฟธาตุจะก่ออาการของโรคกับอวัยวะร่างกายใดโดยตรงหรือทั้งหมด แต่ความชราภาพเป็นกระบวนการความเสื่อมของร่างกายที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไปกับร่างกายโดยรวมทั้งหมด การใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบให้เห็นว่าไฟธาตุชีระณัถ์คีเสมือน บุคคลที่รับใช้พญามัจจุราช มาล่อลวงชักชวนเพื่อนำจิตวิญญาณของมนุษย์ออกจากร่างกายไปนั้น จึงเป็นการสร้างความเข้าใจในกระบวนการของความชราได้อย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์และความเชื่อเรื่องทูตแห่งความตายที่มนุษย์ในสังคมรับรู้ดีอยู่แล้ว มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] และ [โรคเป็นภูตผี] จึงช่วยอธิบายเป็นกระบวนการเกิดโรคราที่มองไม่เห็นได้ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ที่สำคัญคือ มีบทบาทในการเปลี่ยนมุมมองของโรคราให้เป็นสิ่งที่อาจยอมรับได้ด้วยการอธิบายผ่านพฤติกรรมที่เกิดขึ้นอย่างละมุนละม่อม โดยให้โรครากระทำพฤติกรรมเหมือนมนุษย์มา “ประเล้าประโลม” “กระทำอุบาย” ให้จิตใจของมนุษย์ “งวยง” เพื่อนำดวงจิตออกจากร่างกายไปสู่ยมโลก มุมมองของกระบวนการเกิดโรคราจึงถ่ายทอดผ่านความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตของมนุษย์กับภูตผีที่เป็นตัวแทนของความตาย ซึ่งเป็นประสบการณ์เชิง

³ ไฟที่ทำให้ร่างกายเกิดความชรา ต้นศัพท์เป็นคำบาลี แยกศัพท์ได้เป็น ชีระณ (ความเสื่อมโทรม) + อัถ์คี (ไฟ) (แปลก สนธิธิกรณ, 2500 : 2, 120)

⁴ หมายถึงเรียนไปเรียนมา

วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในสังคมของผู้ใช้ภาษา และเป็นบรรทัดฐานการตีความที่สามารถสื่อสารกัน
ได้ระหว่างผู้เขียนและผู้ศึกษาดำรง

1.4 ทำหน้าที่เสริมความ

การทำหน้าที่เสริมความของมโนอุปลักษณ์ หมายถึง การใช้อุปลักษณ์เพื่อเสริม
ความหมายแก่คำหรือเนื้อความที่นำมาก่อนหน้า โดยมักปรากฏร่วมกับคำแสดงการเปรียบเทียบ
เช่น “ดุจ” “เหมือน” “คือ” ซึ่งช่วยทำให้เกิดเป็นภาพหรือความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น เนื่องจาก
อุปลักษณ์ช่วยอธิบายคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งได้หลายประการไปพร้อมกัน (Gibbs, 1994)
มโนอุปลักษณ์ที่ทำหน้าที่ในลักษณะนี้ พบได้ในหลายมโนอุปลักษณ์ ได้แก่ [โรคเป็นวัชพืช] [โรค
เป็นสัตว์ร้าย] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] และ [โรคเป็นภูตผี] เช่น

(10) ยากวาดซางอันมีอาการแรกขึ้นเห็นเขียวดัง ใบหญ้าสด (2 : 115)

ตัวอย่าง (10) เป็นการอธิบายถึงอาการของโรคซางที่ปรากฏเม็ดตุ่มสีเขียว โดยใช้
อุปลักษณ์ที่ปรากฏตามข้างหลังคือ คำว่า “ใบหญ้าสด” เพื่อเสริมหรือขยายความถึงสีเขียวของเม็ดตุ่ม
ว่ามีสีเขียวสดลักษณะเดียวกับใบหญ้า มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] จึงนำมาใช้เสริมความเพื่อให้
ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสีเขียวของเม็ดตุ่มที่ปรากฏอยู่ก่อนหน้า

(11) บางทีกลายเป็นลมมะหิง ย่อมลืมนสติไม่พุดจา

ดูจะดัง พิตทับมิลลา

อันขบหน้าตาย (7 : 195)

ตัวอย่าง (11) เป็นการบรรยายถึงโรคที่เกิดจากเส้นเอ็นชื่อบังคลาผิดปกติ กล่าวคือ
เส้นเอ็นนี้อาจทำให้เกิดลมมะหิง ซึ่งเป็นลมที่เกิดในท้องทำให้เจ็บปวด และทำให้สะลึมสะลือ เหม่อ
ลอย ไม่พุดจา ผู้เขียนตำราจึงได้เปรียบเทียบอาการของโรคที่ปรากฏดังกล่าวด้วย อุปลักษณ์ว่า
“พิตทับมิลลา” หมายถึง พิษของงูทับสมิงคลา เพื่อขยายความอาการ “ลืมนสติไม่พุดจา” ที่ปรากฏ
อยู่ก่อนหน้าให้ชัดเจนขึ้น

(12) ยาแก้ชัษลินกระพือ⁵ มันให้มีอาการให้เจ็บเป็น ไฟลาม (ตย.2 : 435)

⁵ โรคกระษัณลินกระพือ มีอาการตัวร้อน จุกแน่นอก บริโภคอาหารไม่ได้ นอนไม่หลับ ร่างกายชুবผอม

ตัวอย่าง (12) กล่าวถึงยาที่ใช้รักษาโรคกระษัยล้นกระปือ ที่ทำให้มีอาการเจ็บปวดตัวร้อน โดยปรากฏการเปรียบเทียบอาการเจ็บของโรคว่าเหมือน “ไฟลาม” ถ้อยคำอุปลักษณจึงทำหน้าที่เสริมความของคำว่า “เจ็บ” ที่อธิบายถึงอาการของโรคให้ได้ความแจ่มชัดขึ้นว่าเป็นอาการเจ็บในลักษณะปวดแสบปวดร้อนเช่นเดียวกับอาการที่เกิดขึ้นเมื่อสัมผัสกับความร้อนของไฟ ทั้งยังอธิบายคุณลักษณะของอาการเจ็บปวดที่ลุกลามไปยังส่วนต่างๆ ของร่างกายได้ด้วย

(13) ยาแก้ปวดมวนตมูกตกลีอดตงน้ำล้างเนื้อ น้ำออกมาตามทวารหนักเบา (2 : 361)

ตัวอย่าง (13) กล่าวถึงยารักษาอาการท้องเสียที่สิ่งที่ขับถ่ายออกมามีมูกเลือดปนอยู่ด้วย การอธิบายลักษณะของสิ่งขับถ่ายนี้ถูกเสริมความด้วยการใช้ถ้อยคำอุปลักษณว่า “น้ำล้างเนื้อ” หมายถึง น้ำที่เกิดจากการล้างเนื้อสัตว์ซึ่งมีเมือกและเลือดปนกันอยู่ มีกลิ่นคาว อุปลักษณนี้จึงช่วยอธิบายคุณสมบัติของสิ่งขับถ่ายได้หลายประการพร้อมกันทั้งลักษณะ สี และกลิ่น

(14) ยาแก้ไข้ตีเดือดให้คลั่ง ไม่เจรจาเหมือนผีเข้าอยู่ประจำตัว (2 : 304)

ตัวอย่าง (14) กล่าวถึงยาที่ใช้รักษาโรคตีเดือด ที่ทำให้มีอาการคลุ้มคลั่ง ไม่พูดจาหรือโดยนัยอาจหมายถึงเจรจาไม่รู้เรื่องไม่ได้ความ อาการเหล่านี้ถูกขยายความให้ชัดเจนขึ้นด้วยอุปลักษณภุติผีตั้งถ้อยคำที่ว่า “ผีเข้าอยู่ประจำตัว” จึงทำให้เข้าใจสภาพของผู้ป่วยที่เกิดจากอาการของโรคได้ว่าเหมือนคนที่ถูกผีเข้าสิง

2. หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์

หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ คือ หน้าที่ของอุปลักษณที่ช่วยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะของการแสดงอารมณ์ความรู้สึก การสร้างความสนิทสนม ความขบขัน ฯลฯ ในที่นี้คือระหว่างแพทย์กับแพทย์หรือผู้เขียนตำรากับผู้ศึกษาตำรา ทั้งนี้ในเหตุผลของการแสดงอารมณ์ความรู้สึกนั้น ย่อมเป็นการกระตุ้นผู้ศึกษาให้ขบคิดเกี่ยวกับสิ่งผู้เขียนอธิบายถึงได้ ช่วยเน้นย้ำให้เกิดความรู้สึกเป็นจริงเป็นจัง และส่งผลสืบเนื่องเป็นความตระหนักต่อวิธีการสังเกตและจำแนกอาการของโรค เพื่อการวินิจฉัยและรักษาโรคอย่างถูกต้องต่อไป หรือการเปรียบเทียบด้วยอุปลักษณอาจทำให้รู้สึกรุนแรงน้อยลงกว่าการกล่าวตรงๆ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2542) การทำหน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ของมโนอุปลักษณแบบต่างๆ จึงอาศัยคุณสมบัติของอุปลักษณที่เป็น

ถ้อยคำไม่ตรงตามรูป แต่สามารถช่วยให้มองเห็นเป็นภาพและแฝงอารมณ์ความรู้สึกมาเป็นเครื่องมือสำคัญในปริศนาตำรายาและตำราการแพทย์ ทั้งนี้ หน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ของมนโอุปลักษณะที่พบในตำรายาและตำราการแพทย์แบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ ทำหน้าที่ลดความรู้สึกรุนแรง และทำหน้าที่สร้างความตระหนัก ดังนี้

2.1 ทำหน้าที่ลดความรู้สึกที่รุนแรง

การเจ็บป่วยเป็นโรคต่าง ๆ ถือเป็นวิกฤตของชีวิตที่ทำให้เกิดความทุกข์ทรมาน บางกรณีอาการป่วยอาจสาหัสถึงขั้นที่ทำให้ผู้ป่วยต้องเผชิญกับความเป็นความตาย การกล่าวถึงโรคอย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะในด้านอาการความรุนแรงของโรคจึงอาจสร้างความวิตกกังวลให้ผู้ป่วยหรือบั่นทอนความเชื่อมั่นของแพทย์ผู้รักษาได้ การกล่าวถึงโรคด้วยการเปรียบเทียบในรูปของอุปลักษณะจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยลดความรุนแรงน่ากลัวของโรค ดังเช่นการใช้มนโอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนให้เทียบเคียงได้อย่างเป็นจริงเป็นจังในความรู้สึก แต่ในประสบการณ์ของคติความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีนั้น สิ่งที่เชื่อมโยงเป็นคู่อย่างชัดเจนในระบบความคิดของภูตผีก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น เราจึงรู้ว่าจะสามารถจัดการกับภูตผีได้อย่างตรงไปตรงมาด้วยอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพศรัทธานั้นเอง เช่น

(15) โอมจะขับพิษอันอยู่ในหนัง พิษทั้งแปดประการ สุเร่งออกไปอย่าได้เข้ามา
โอมสวาหะระจับสวาหาย (3 : 159)

ตัวอย่าง (15) เป็นการใช้มนโอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] ในส่วนของคาถาที่ใช้ร่วมกับยารักษาโรคผี การมีมุมมองว่าโรคเป็นภูตผีนี้ทำให้แพทย์สามารถสื่อสารกับโรคได้ โดยใช้การร่ายคาถาที่อ้างอิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังที่ปรากฏถ้อยคำว่า “โอม” ซึ่งเป็นความเชื่อตามคติพราหมณ์มาจาก ม อ อุ หรือ อุ อ ม หมายถึง พระวิษณุหรือพระนารายณ์ (อุ) พระศิวะ (อ) และพระพรหม (ม) ขณะเดียวกันก็ถูกนำมาตีความเป็นคติพุทธได้ด้วยว่า อ คือ อรห (พระพุทธเจ้า อุ คือ อุดตมธมม (พระธรรมอันสูงสุด) และ ม คือ มหาสงฆ (พระสงฆ์) (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์, 2547 ก. : 116 ; 2547 ง. : 70) ในฐานะมนุษย์ซึ่งย่อมมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือและยึดเหนี่ยวเพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลสิ่งมงคลและปราบปรามขับไล่ทุกข์เข็ญในทุกด้าน โรคซึ่งเปรียบเป็นภูตผีที่มาก่อทุกข์เข็ญ ก็ย่อมเกรงกลัวและสามารถขับไล่ไปได้ด้วยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน ดังนั้น มโนอุปลักษณะ [โรคเป็นภูตผี] จึงเป็นกลวิธีสร้างอำนาจที่แยบยล เพื่อบำรุงขวัญและเป็นกำลังใจแก่

แพทย์หรือผู้ศึกษาดำรงเพื่อใช้ในการรักษาโรค ให้คลายกังวลในความสับสนและคลุมเครือของ กลไกหรือสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคขึ้นได้ในระดับหนึ่ง

นอกจากนี้ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] ก็เป็นมุมมองที่ช่วยลดทอนความน่ากลัว ของโรคได้ โดยนำมาใช้อธิบายการรักษาโรคที่เปรียบเป็นการเจรจาหรือการตีที่ผู้ใหญ่ลงโทษผู้น้อย

(16) ถ้าออกอืดอืดแดง มักให้ปวดหัว ท่านให้เอาหางจระเข้ ๑ โบริน้ำเต้า ๑ ดินประ สีขาว ๑ บดให้ละเอียดโขกกระท่อม ชมบหยาแล ถ้ามี ฟุ้ง ให้เอาใบสมิ ๑ ใบหญ้า นา ๑ ใบผักเป็ด ๑...ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคปั่นเป็นแท่งไว้ ผนด้วยน้ำข้าวข้าวเป็น กระษัยทากระท่อม ทาขมบ หยาปวดแลฯ (5 : 29)

(17) ยาเขียวแทนใหญ่ ท่านให้เอาใบกะเม็ง ๑ ใบ ชักสีแดง ๑ ใบ ขอบนางแดง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑...ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคปั่นเป็นแท่งไว้ กินสุราเป็น กระสาย ถ้า ไม่ฟุ้ง เอาทับทิมเป็นกระสายหายแลฯ (5 : 31)

(18) เอาสะบ้าเผาไฟ 1 ลูก หมากลูกอ่อน 1 หัวดอง 1 เป็นกระสายตีใช้หายแล (1 : 129)

ตัวอย่าง (16) กล่าวถึงการรักษาโรคใช้อืดอืดแดง ด้วยการปรุขยาตามตำรับแล้วนำไป โภกศีระบริเวณกระท่อมเพื่อแก้อาการปวดหัว จากนั้นปรากฏการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ “ฟุ้ง” ในกรณีที่อาการของโรคไม่ฟุ้งหรือไม่ระงับ ก็ให้เปลี่ยนไปใช้ยาอีกขนานหนึ่ง ตัวอย่าง (17) เป็น ข้อมูลขนานยาที่ไม่ได้ระบุว่าใช้รักษาโรคใดโดยตรง แต่ปรากฏถ้อยคำอุปลักษณ์ “ฟุ้ง” ซึ่งอยู่ในวง มโนทัศน์มนุษย์ โดยนำมาใช้อ้างถึงโรคซึ่งสามารถตีความได้จากบริบท ส่วนตัวอย่าง (18) กล่าวถึงใช้ที่ผู้รับผลจากกิริยา “ตี” นั่นเอง

ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นการใช้มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] เพื่ออธิบายถึง ผลการรักษาโรคด้วยการเทียบกับกิริยาของมนุษย์ และด้วยมุมมองเช่นนี้โรคจึงเปรียบเป็นมนุษย์ที่ สามารถสื่อสารหรือเจรจาได้ หรืออาจถูกลงโทษให้หยุดพฤติกรรมที่ไม่ดี มุมมองนี้ทำให้โรคมี่ ความคลุมเครือน้อยลง ตูรณแรงน้อยลง อันเป็นกลวิธีเสริมกำลังใจและช่วยให้แพทย์ผู้ศึกษาดำรง ตระหนักว่าโรคไม่ใช่ภาระที่ยากเกินกว่าการรักษาหรือบำบัด

2.2 ทำหน้าที่เน้นสร้างความตระหนัก

หน้าที่ในด้านบุคลิกสัมพันธ์ของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นภูตผี] และ [โรคเป็นมนุษย์] ข้างต้นตรงกันข้ามกับหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] [โรคเป็นไฟ] และ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ที่นำมาเปรียบเทียบกับมโนทัศน์โรคเพื่อขับเน้นให้เห็นความรุนแรงอันตรายของโรค การเปรียบเทียบในลักษณะนี้จึงมักเป็นการกล่าวเกินจริง เพื่อเน้นให้รู้สึกว่าเป็นเช่นนั้นจริงๆ เพื่อสร้างความตระหนักแก่ผู้ศึกษาดำรงว่า โรคที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วยนั้นเป็นวิกฤตของชีวิตที่แพทย์จำเป็นต้องใส่ใจและช่วยเหลือให้หลุดพ้น อีกทั้งยังเป็นวิธีการช่วยในการสังเกตอาการหรือลักษณะของโรคได้อีกทางหนึ่งด้วย เช่น

(19) ทุก ๆ ไข้ทุกซางจับปลาบพางพิษ (8 : 64)

ตัวอย่าง (19) กล่าวถึงความร้ายแรงของอาการไข้ของโรคซาง โดยเปรียบเทียบว่ามีความร้ายแรงเหมือนพิษ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้ป่วยไม่ได้ถูกงูมีพิษกัด แต่การเปรียบเทียบเช่นนี้จะทำให้แพทย์ผู้ศึกษาดำรงตระหนักว่า โรคซางอาจทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตได้ และการรักษาจำเป็นต้องกระทำด้วยความรวดเร็วเพื่อรักษาชีวิตผู้ป่วยไว้เช่นเดียวกับผู้ที่ถูกงูพิษกัด ซึ่งอาจเสียชีวิตได้ในเวลาอันสั้น นอกจากนี้ บางกรณีสัตว์ร้ายอาจทำพฤติกรรมกัดกินอวัยวะภายในร่างกายของผู้ป่วย ซึ่งหมายความว่าโรคทำความเสียหายให้แก่อวัยวะ ดังในตัวอย่าง (20) บรรยายการลุกลามของโรคซางที่เกิดขึ้นกับอวัยวะภายใน ซึ่งตามทัศนะของแพทย์แผนไทย โรคซางอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในลำคอ ลิ้น ทรวงอก ท้อง ไล่อ่อน หัวเหิน่า ตับ หัวใจ ช่องทวาร ตา สมองและผิวหนัง (ศิริพงษ์ แพทยานนท์, 2547 ข. : 272) การลุกลามนี้อธิบายโดยการเปรียบเทียบกับความสามารถในการเคลื่อนที่ของสัตว์และการกินที่สร้างความเสียหายแก่อวัยวะภายใน ดังนี้

(20) เป็นมาหลายเดือนหลายวัน ดังนี้โทษมัน

ขึ้นกินสมองซอนไป (6 : 74)

การอธิบายลักษณะของโรคผ่านมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสัตว์ร้าย] ข้างต้น จึงสร้างภาพที่ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดูเป็นจริงเป็นจังและน่ากลัว และเป็นไปได้ว่าจะกระตุ้นให้แพทย์จำเป็นต้องทุ่มเทศึกษาเกี่ยวกับโรคเหล่านี้ให้เข้าใจองแท้เพื่อทำการรักษาให้ได้ผลดีที่สุด ไม่ให้โรคลุกลามไปยังอวัยวะส่วนอื่น

(21) ยาแก้ลมสันนิษบาตทั้ง 7 ประการอันได้แก่ ปฎิวีธาตสันนิษบาตเมื่อเป็นแล้วทำให้ตัวแข็ง อาโปสันนิษบาตทำให้ตัวเย็นและกลัดกลุ้มในหัวใจ เตโชสันนิษบาตถ้าเป็นแล้วทำให้ร้อนดังไฟเผา วาโยสันนิษบาตให้เหงื่อไหลทั่วร่างกาย ธาตสันนิษบาตทำให้เมื่อยล้าแน่นในอกนอนไม่ได้ กายพฤษกสันนิษบาตถ้าเป็นให้วิ่งไปทั่วทั้งตัวเป็นเหงื่อออกปริบๆ ท่านให้อาเจียนทั้ง 2 หัวประาะ 1...(1 : 146)

(22) ยากระษัยกล่อนเมื่อเอาเตโชธาตชื่อว่าอักขะมูตรชั้ธาตุมักพัดเผาไม่ตลอดให้คั่งอยู่เป็นวิปริตแปรปรวน ลางที่ให้พัดขึ้นไปในท้องหรือในอก มักให้แน่นหน้าอกกินอาหารไม่ได้ ลางที่ให้จุกขึ้นให้ร้อนรนต์ไฟไหม้ ให้เหงื่อไหลทุกเส้นขน ท่านให้อาหว่าข้าวเย็น 1 บาท ตรีภุกเอาสิ่งละ 2 สิ่ง...(1 : 184)

ตัวอย่าง (21) อธิบายถึงอาการของโรคลมสันนิษบาตประเภทต่าง ๆ โดยปรากฏการใช้อุปลักษณไฟกับเตโชสันนิษบาตว่า “ร้อนดังไฟเผา” ซึ่งช่วยให้ข้อบ่งชี้ว่าเป็นอาการตัวร้อนมาก ผิดปกติเหมือนกับถูกไฟเผา และเมื่อพิจารณาลมสันนิษบาตอื่นที่เหลือ จะเห็นได้ว่าเป็นการบอกถึงอาการโดยไม่ปรากฏการใช้อุปลักษณมาอธิบายเทียบเคียง การกล่าวเกินจริงถึงเตโชสันนิษบาตจึงให้ความรู้สึกที่จริงจังของผู้เขียนมากกว่า และอาจเป็นนัยที่บ่งบอกว่าโรคลมสันนิษบาตประเภทเตโชสันนิษบาตนี้มีความรุนแรงของโรคมกกว่าลมสันนิษบาตประเภทอื่นอีกด้วย ส่วนตัวอย่าง (22) กล่าวถึงอาการของโรคกระษัยกล่อนไฟ ที่เกิดจากธาตุไฟชื่ออักคิมุคะ พัดไปไม่ทั่วร่างกาย จึงทำให้ร่างกายมีอาการร้อนรุ่มเหมือนไฟไหม้ การเปรียบเทียบเช่นนี้จึงให้ความรู้สึกที่รุนแรงของอำนาจการทำลายล้างของไฟที่สามารถเผาไหม้ทุกสิ่งได้ นอกจากอาการของโรคดังที่บรรยายแล้ว โรคนี้ยังทำให้มีอาการบวมหน้า บวมหลัง และบวมเท้า ซึ่งหากเกิดบวมขึ้นพร้อมกันทั้ง 3 ส่วนจะไม่อาจรักษาได้ (พิชัย แก้วขาวและค่านวล คำมณี, 2547 : 126)

การอธิบายคุณสมบัติของโรคในด้านอาการที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วย ด้วยมโนอุปลักษณ [โรคเป็นไฟ] ในลักษณะการเปรียบเทียบที่กล่าวเกินจริงนี้ย่อมทำให้ผู้ศึกษารู้สึกว่าอาการเหล่านี้เป็นข้อบ่งชี้สำคัญของโรคที่สร้างความเจ็บปวดหรือทรมานแก่ผู้ป่วย ซึ่งผู้เขียนตำราต้องการเน้นย้ำความเข้าใจเช่นนี้ให้เกิดขึ้นกับผู้ศึกษา

(23)	ครันสิ้นอาหารใน	อุทรให้กระหายไทย
	หิวน้ำระกำโกล	อุจจาระพิการเป็น

ตั้งนี้แลน้ำล้าง

เนื้อกลิ้งก็แมนเหม็น

ตะพานน้ำอันความเป็น

กำเนิดไฟอันสิ้นไฟ (ตย.6 : 74)

ตัวอย่าง (23) อธิบายถึงอาการของโรคที่เกิดจากเตโชธาตุผิดปกติว่า ทำให้ท้องเสีย และขับถ่ายอุจจาระออกมาเป็นน้ำล้างเนื้อก็มีกลิ่นเหม็นคาวของตะพานน้ำ การอธิบายนี้ใช้การเปรียบเทียบที่กล่าวเกินจริง เพื่อเน้นให้เห็นถึงภาวะการขับถ่ายที่ผิดไปจากปกติจริง ๆ ทั้งยังมีการอธิบายลักษณะของกลิ่นว่าเหมือนกลิ่นของตะพานน้ำ การเปรียบเทียบกับมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] จึงเรียกร้องความสนใจของผู้ศึกษาดำรงให้รับรู้ถึงอาการของโรคได้ โดยมองเห็นข้อสังเกตในเรื่องกลิ่นไปด้วยพร้อมกัน

3. หน้าที่ด้านการเรียบเรียงความ

โกทลี (Goatly, 1998) อธิบายหน้าที่การเรียบเรียงความของอุปลักษณ์ว่า ช่วยทำให้ข้อความมีเอกภาพและสัมพันธภาพ ช่วยประหยัดถ้อยคำแต่สื่อความได้มากจึงสะดวกต่อการจดจำ เมื่อนำคำอธิบายดังกล่าวมาพิจารณาหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ในตำรายาและตำราการแพทย์ที่ใช้เป็นข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยพบการทำหน้าที่ของมโนอุปลักษณ์แบบต่าง ๆ 2 ประการ คือ ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความ และทำหน้าที่ในการสร้างศัพท์เรียกชื่อโรค ดังนี้

3.1 ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความ

การวิเคราะห์มโนอุปลักษณ์เกี่ยวกับโรคในการวิจัยนี้ เป็นการวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงโครงสร้าง (Structural metaphor) ที่แบบเปรียบเทียบและสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบสามารถเชื่อมโยงองค์ประกอบทางโครงสร้างระหว่างวงมโนทัศน์ได้อย่างเป็นระบบ ลักษณะเช่นนี้จึงส่งผลให้การเรียบเรียงความในดวบทมิสัมพันธภาพ ทำให้เกิดความต่อเนื่องในเนื้อความ โดยการใช่มโนอุปลักษณ์ในชุดเดียวกันที่อธิบายเรื่องเดียวกันจึงทำให้เนื้อความนั้นมีเอกภาพ มโนอุปลักษณ์ที่ทำหน้าที่ด้านนี้ได้เด่นชัด คือ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] ดังนี้

(24) *นหารู คือ เอ็น เมื่อนั้นอันว่าเส้นประฐานนั้นมี ๑๐ เส้น กระทำโทษให้เจ็บต่าง ๆ แลเส้นบริวารทั้งหลายนั้นก็พลอยหวาดไหวไปสิ้นทั้งนั้น ที่ลักก็ลัก ที่แข็งก็แข็ง ที่ตั้งดานก็เป็นดาน ที่ขอดก็ขอด เข้ากระทำเป็นก้อนเป็นเถา ย่อมทำโทษต่าง ๆ อันที่จะให้โทษหนักนั้น แต่เส้นอันชื่อว่า สุมะนา กับเส้นอำมะพฤก (อัมพฤกษ) แล*

เส้นนี้เป็นอริบตีทั้งเส้นนี้เป็นอริบตีกว่าเส้นทั้งแปดเส้นนั้น เมื่อทำโทษใช้มักกระทบ ถูกต้องดวงใจ มีแต่สวิงสวย หิวโหย หากำลังมิได้ อันว่าเส้นอำมะพฤกนั้น ทำโทษ ให้ระสำระสาย ให้ร้อนให้เย็น ให้เมื่อยให้เสียไปทุกเส้นเอ็นทั้งตัวตั้งแต่ที่สุด บาทา ตลอดศรีษะ บางทีให้เจ็บเป็นเวลา แต่เส้นอำมะพฤกเส้นเดียวนั้น ย่อมให้โทษถึง ๑๑ ประการ ถ้าพร้อมกันทั้งเส้นน้อยเส้นใหญ่ แล้วก็ตายและถ้าเป็นแต่ ๒ เส้น ๓ เส้น ๔ เส้น ยังจะแก้ได้ ให้แพทย์พิจารณาดูให้แม่นยำ (5 : 23)

ตัวอย่าง (24) เป็นการอธิบายประเภทของเส้นเอ็นตามสถานภาพของคนในสังคม โดยใช้คำว่า “ประธาน” “บริวาร” “อริบตี” ที่สามารถ “กระทำโทษ” ให้เจ็บตามร่างกาย และเส้นบริวารก็ยอม “พลอยหวาดไหว” ได้รับความปวดด้วย ทั้งนี้อาจพบการอุปลักษณะอื่นแทรกอยู่บ้าง ซึ่งเป็นการใช้เพื่ออธิบายบางคุณสมบัติที่อุปลักษณะมนุษย์ไม่สามารถทำได้ เช่น ลักษณะของเส้นเอ็น “เป็นก้อนเป็นเถา” ที่ใช้มุมมองของอุปลักษณะวัชพืชมาอธิบายเปรียบเทียบ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาดำราก็สามารถทำความเข้าใจได้อย่างต่อเนื่อง เพราะมโนอุปลักษณะเหล่านี้ต่างก็อยู่ในระบบปรีชานของผู้เขียนและผู้ศึกษาดำราในฐานะบรรทัดฐานของการปฏิสัมพันธ์และการตีความที่มีร่วมกันตามที่กล่าวถึงข้างต้น ดังนั้น ในภาพรวมของการอธิบายจะเห็นได้ว่า อุปลักษณะมนุษย์ได้ร้อยเรียงการอธิบายอาการของโรคที่เกิดจากเส้นเอ็นผิดปกติได้อย่างมีเอกภาพและสัมพันธ์ภาพ โดยสามารถแสดงถึงเหตุผลของอาการหนักเบาของโรคตามบทบาทของเส้นเอ็นที่นำไปเทียบกับสถานภาพของบุคคล กล่าวคือ เส้นอำมะพฤกษและเส้นสุมะนาเป็นอริบตี จึงสามารถให้โทษที่มีอาการรุนแรงได้มากกว่าเส้นประธานอื่นที่เหลือ (เส้นอิทา เส้นปิงคะลา เส้นกาลทารี เส้นสหัสศรีณี เส้นจันทภูสัง เส้นรุทัง เส้นสิขินี และเส้นสุขุมัง) (อัจฉราภรณ์ ทองสร้อย, 2547 : 171) การใช้อุปลักษณะที่แสดงสถานภาพบุคคลและพฤติกรรมของมนุษย์ต่อเนื่องกันนี้ ช่วยลดการอธิบายเนื้อความให้สั้นลง โดยที่ยังสื่อเนื้อหาของความสัมพันธ์ของเส้นเอ็นต่าง ๆ ในร่างกายไว้ด้วยจึงช่วยให้ผู้ศึกษาดำราติดตามความคิดได้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ ตัวอย่าง (9) ที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงในข้อ 1.1.2 ข้างต้นก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการเรียบเรียงความในลักษณะของการใช้อุปลักษณะในชุดเดียวกัน ผ่านมุมมองของมโนอุปลักษณะ [โรคเป็นมนุษย์] ที่อธิบายกระบวนการเกิดโรคราโดยการเปรียบธาตุไฟชื่อชีระณคคีเป็นนางชีระณคคีหญิงรับใช้ของพญามัจจุราชที่มา “กระทำอุบาย” หลอกล่อจิตใจของบุคคล คือนางจิตกุมารีให้ “งวยง” การใช้มโนอุปลักษณะนี้จึงช่วยสร้างสัมพันธ์ภาพให้เกิดขึ้นใน

เนื้อความของการอธิบายกระบวนการเกิดโรคในลักษณะเรื่องเล่า ทั้งยังช่วยให้จดจำสิ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคนี้ได้ง่ายขึ้นด้วย

การทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความของมโนอุปลักษณ์ ยังปรากฏได้ในลักษณะของการเชื่อมโยงเนื้อความให้สัมพันธ์กันตามคุณสมบัติของมโนอุปลักษณ์ที่ทำหน้าที่สะท้อนมโนทัศน์ของโรค กล่าวคือ หากอธิบายถึงโรคด้วยมุมมองว่าโรคเป็นไฟ เมื่อพูดถึงคุณสมบัติด้านการรักษาโรคก็จะใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์ว่า “ดับ” ที่สัมพันธ์กับมุมมองว่าโรคเป็นไฟ ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ามโนอุปลักษณ์ที่ใช้สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความลักษณะนี้ ได้แก่ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นไฟ] [โรคเป็นสิ่งสกปรก] และ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณ์ของธาตุ] ดังนี้

(25) ยาหาริตสีดวงขึ้นในทวาร เท่าไบพุทรา เอาชิง หัสคุณ เจตมูลแดง รากกรุงเขมา
ฝนหาริตสีดวงออกถอนรากได้สิ้นแล (2 : 226)

(26) ยาขโลมตัดรากตานชาง เองาข้าง เมล็ดมะกอก ลูกประจำตีควาย เผาไฟให้
ไหม้ แล้วเอาใบทองหลางใบมน ต้มให้สุกเอาเท่ากัน ตำผงละลายผสมตีงูให้กิน ทา
ขโลมแทรกดินประสีดิบ ตัดรากตานชางขึ้นหายแล (2 : 142)

ตัวอย่างข้างต้น มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นวัชพืช] ทำหน้าที่สร้างความต่อเนื่องในเนื้อความ ช่วยให้ลำดับความได้อย่างเป็นระบบ ในตัวอย่าง (25) จะเห็นองค์ประกอบของการป่วยเป็นโรคเปรียบกับการงอกขึ้นของพืช ลักษณะของก้อนเนื้อริดสีดวงในด้านขนาดเปรียบกับใบพุทรา และการรักษาโรคเปรียบเป็นการถอนต้นพืช ตัวอย่าง (26) แสดงมุมมองว่าโรคตานชางเป็นต้นพืช ซึ่งเชื่อมโยงสู่การใช้ตำรับยานี้ว่าเป็นการตัดรากของต้นพืชไม่ให้งอกขึ้นได้

(27) ดอกสัตตบุษย์นี้แก้ไข้ กำเรบไซรัธาตุทั้งสี่ ร้อนนาก็แลกองเพลิง ปวดสูงเดิน
เชื่อมมีนไป เจ็บขากรรไกรค้ำลำ ให้เจรจาไม่สมประดี เอาผลลาตรีหน้าตีนกา
ทเวจันท์ชุนดเอา ชะเอมเทศปัญญาโกฐา คือสรรพยาตำผงละลาย กรรมธิการ
กระสายเอารากนา น้ำส้มสายน้ำดอกไม้ หญ้าลูกเคล้าให้เอาน้ำละลาย ดับใช้หาย
ดังกล่าวมา (5 : 111)

(28) ยาแก้ซางไฟ ท่านให้เอาขมิ้นอ้อย 1 ใบกระเพรา 1 ใบพุทรา 1 ใบชุมเห็ด 1 หล้าไต้ใบ 1 น้ำมันราชสีห์ 1 บดเป็นแท่งฝนด้วยด้วยสุราให้เด็กกินดับซางไฟ ลีน แล (1 : 90)

ตัวอย่าง(27) และ (28) มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นไฟ] สามารถเทียบเคียงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับมโนทัศน์โรคได้อย่างเป็นระบบ จึงช่วยให้การอธิบายถึงโรคมีการลำดับความได้อย่างเป็นระบบเช่นกัน โดยเปรียบโรคเป็นไฟ การรักษาโรคคือการดับไฟ ตำรับยาที่ใช้รักษาโรคเปรียบได้กับอุปกรณ์ที่ใช้ดับไฟ

(29) ยาแก้เลือดตกทรวงทวารเป็นหนองเป็นมูกดั่งน้ำล้างปลาล้างเนื้อก็ดี ท่านให้เอาไม้สัก 1 ผักเสี้ยนผี 1 หล้าข้าวเย็น 1...ยาทั้งหมดนี้เอาสิ่งละ 1 บาทแล้วต้มด้วยเหล้าครึ่งหนึ่งน้ำครึ่งหนึ่งกินแล้วชำระหายลีน (1 : 176)

(30) ถ้าผู้ใดจะรักษาเลือดเน่า ตกมูกก็ดี เลือดก็ดีให้เป็นน้ำล้างปลาเน่า ถึงระดูมิออกให้ขัดเจ็บกลายเป็นเลือดร้าย ถ้าแพทย์จะแก้เลือดให้กินยาถ่ายเลือดก่อน แล้วจึงทำยาชูลือด เอาสัง ๑ เกลือ ๑ สารส้ม ๑ ดินประสิ่ว ๑ เทียนดำ ๑ เทียนขาว ๑ ขี้หมื่นอ้อย ๑ กะเทียม ๑ ทั้งนี้เอาสิ่ง ๒ บาท หัวหอม ๒ สลึง บดละเอียดทำแทนไว้ ลายน้ำส้มช่ากินล้างเลือดทั้งปวงลีนฯ (4 : 99)

ตัวอย่าง (29) และ (30) มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นสิ่งสกปรก] ช่วยให้การลำดับความดำเนินไปอย่างต่อเนื่องภายใต้มุมมองที่เปรียบโรคเป็นสิ่งสกปรก ร่างกายหรืออวัยวะที่เกิดความสกปรกจึงควรได้รับการทำความสะอาด ยาจึงเปรียบเป็นอุปกรณ์ทำความสะอาด การลำดับความเช่นนี้จึงทำให้สร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ศึกษาดำเนินได้อย่างเป็นระบบ

(31) ยาต้มแก้ลมแก้เลือดแก้ธาตุพิการ บำรุงขึ้นให้บริบูรณ์ (2 : 297)

(32) โกรธาสะยาวาตา อันว่าโกรธาสะยาวาตา แลลมจำพวกนี้ย่อมพุดอยู่ในไส้ เมื่อแตก นั้นก็ทำให้เหม็นควาให้ราก ให้จุกเสียดเป็นก้อนขึ้นในอกฯ ถ้าจะแก้ให้เอาสลอดกินลง ต้มด้วยน้ำเกลือตากให้แห้ง สะเอมเทศ ๑ เจ็ดมุนเพลิง ๑ รากทองแตก ๑ รากจิ้งจ้อใหญ่ ๑ ชิง ๑ ลำพัน ๑ พริกอ่อน ๑ ดีปลี ๑ ใบหนาด ๑ การะบูน ๑ เอาเสมอภาคตำเป็นผงละลายน้ำฝังกก็ได้ น้ำร้อนก็ได้ น้ำมันโคกก็ได้ น้ำมันุดโคกก็ได้ กิน สมานลมโกรธาสะยาวาตาแตกหายแลฯ (5 : 18)

ตัวอย่าง (31) และ (32) แสดงการทำความเข้าใจโรคผ่านมโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบุรณ์ของธาตุ] เมื่อนำมาอธิบายถึงโรคจึงช่วยสร้างความต่อเนื่องในเนื้อความ ตั้งแต่การระบุความผิดปกติที่เป็นสาเหตุให้เกิดโรค จนถึงมุมมองของการรักษาโรคด้วยชุดของมโนอุปลักษณ์เดียวกันซึ่งจะช่วยให้ผู้ศึกษาดำรงเข้าใจระบบความคิดได้

3.2 ทำหน้าที่สร้างศัพท์เรียกชื่อโรค

อุปลักษณ์ช่วยให้เข้าใจมโนทัศน์เกี่ยวกับโรคมมากขึ้น ผ่านการใช้ถ้อยคำอุปลักษณ์จากวงมโนทัศน์อื่นที่นำมาเปรียบเทียบให้เห็นคุณสมบัติสำคัญที่คล้ายคลึงกันระหว่างมโนทัศน์โรคกับมโนทัศน์ต้นทางของการเปรียบเทียบ ในที่นี้เป็นการนำคำจากวงมโนทัศน์ต้นทางของการเปรียบเทียบประกอบเป็นคำเรียกชื่อโรค เพื่อขบเน้นคุณสมบัติเด่นทางมโนทัศน์บางประการของโรคให้ชัดเจนขึ้น ช่วยประหยัดถ้อยคำที่ใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับคุณสมบัติของมโนทัศน์โรคนั้น ๆ และจดจำได้ง่าย โดยภาพรวมแล้วการสร้างศัพท์มุ่งเน้นไปที่การใช้ประโยชน์เพื่อจำแนกชนิดของโรคมโนอุปลักษณ์ที่นำไปเป็นชื่อเรียกโรคเพื่อสื่อถึงคุณสมบัติของมโนทัศน์โรคที่พบในการวิจัยนี้ได้แก่ มโนอุปลักษณ์ [โรคเป็นมนุษย์] [โรคเป็นวัชพืช] [โรคเป็นสัตว์ร้าย] และ [โรคเป็นไฟ] เช่น

(33) ตานขโมย (5 : 28)

ตัวอย่างชื่อโรคตานขโมย เป็นโรคที่เกิดขึ้นกับเด็ก เนื่องจากมีพยาธิในร่างกาย ทำให้เด็กกินอาหารได้มากกว่าปกติ แต่ไม่มีกำลัง ไม่อ้วน (บุญเลิศ จันทระ, 2547 : 28) ลักษณะดังกล่าวนี้ก็เหมือนกับพฤติกรรมของขโมยที่ลักลอบนำข้าวของที่จำเป็นหรือมีค่าไปโดยเจ้าของไม่รู้ตัว การใช้คำว่า “ขโมย” จึงเป็นการใช้คำน้อยเพื่อสื่อมโนทัศน์ที่กว้างและกินความได้มาก และยังช่วยให้การเรียกชื่อโรคนี้สั้นกระชับด้วย ผู้ศึกษาสามารถจดจำชื่อโรคได้ง่ายพร้อมกับคุณสมบัติสำคัญของลักษณะโรค

(34) กระษัยกล่อนเถาว์ลย์ (1 : 183)

ตัวอย่างชื่อโรคกระษัยกล่อนเถาว์ลย์ เป็นโรคในกลุ่มกระษัยกล่อนซึ่งมี 5 ชนิดสำหรับกระษัยกล่อนเถาว์ลย์ เกิดจากความผิดปกติของธาตุลมที่เข้าไปในเส้นเอ็นหรือลำไส้จนพองแข็งอยู่บริเวณหัวหน้า ผู้ชายจะเป็นบริเวณด้านขวา ส่วนผู้หญิงจะเป็นด้านซ้าย ทำให้ปวดเสียวตามชายโครงถึงยอดอก และเสียไปถึงลำคอ อาเจียนเป็นน้ำลาย (อัม แสงปัญหาและจิตตวินัย สุริยะไชยาการ, 2547 ก. : 104) ลักษณะอาการปวดเสียวเป็นแนวยาวจากหัวหน้าไปจนถึงลำคอ จึงทำ

ให้เทียบเคียงอาการของโรคกับลักษณะก่อนเถาวัลย์ที่อยู่ด้านล่างและเลื้อยขึ้นไปตามภายในลำตัว การใช้คำว่า “เถาวัลย์” จึงมุ่งเน้นไปที่คุณสมบัติของอาการปวดเสียวเป็นแนวยาวซึ่งไม่พบในโรคกระษัยกล่อนชนิดอื่น การสื่อความด้วยคำเรียกชื่อโรคนี้จึงช่วยเน้นย้ำโน้ตสนัที่สำคัญที่แพทย์สามารถจดจำและใช้วินิจฉัยโรคจากการซักถามผู้ป่วยได้ง่ายขึ้น

(35) ปวงงู (6 : 85)

ตัวอย่างชื่อโรคปวงงู เป็นโรคที่เกิดจากอาหารเป็นพิษ ทำให้อาเจียนไม่หยุด ท้องเสียรุนแรง ปวดท้องมากจนต้องบิดตัวไปมาลงกับพื้น ตาปรอย บริโภคอาหารไม่ได้ (บัวงาม ห่อแก้ว, 2547 : 85) และถ้าอาการรุนแรงมักทำให้เสียชีวิต ลักษณะอาการของโรคที่เกิดกับผู้ป่วยดังกล่าวมานี้ถูกนำไปเปรียบเทียบกับอาการบิดม้วนตัวของงู การนำคำว่า “งู” มาประกอบเป็นชื่อเรียกของโรคปวงชนิดนี้ว่า ปวงงู จึงสื่อถึงอาการปวดท้องอย่างรุนแรง จนทำให้ผู้ป่วยทรมานทรมาย ซึ่งจะช่วยให้แพทย์จำแนกอาการปวงชนิดนี้ออกจากปวงชนิดอื่นซึ่งมีอยู่ถึง 8 ชนิดได้แม่นยำขึ้น เนื่องจากคำว่า “งู” ช่วยสื่อถึงคุณสมบัติสำคัญของโรคในแง่กิริยาอาการของผู้ป่วย ซึ่งเป็นมโนทัศน์ที่โดดเด่นต่อการรับรู้ของแพทย์

(36) ขางไฟ (2 : 118)

ตัวอย่างชื่อโรคขางไฟ เป็นโรคที่เกิดขึ้นกับเด็ก จะมีอาการไข้ร่วมกับเม็ดตุ่มสีแดงขึ้นตามผิวหนังและอวัยวะภายในร่างกาย โดยมักขึ้นที่ฝ่าเท้า แขนงาแล้วลุกลามไปทั่วทำให้บวมแดงปวดแสบปวดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้ (ศิริพงษ์ แพทยานนท์, 2547 ข. : 274) ลักษณะอาการของโรคเช่นนี้เปรียบได้กับอาการของการสัมผัสความร้อนจากไฟ ซึ่งจะช่วยให้ผิวหนังบวมแดงแสบร้อน การใช้คำว่า “ไฟ” จึงช่วยสื่อคุณสมบัติเด่นของโรคขางชนิดนี้ได้อย่างชัดเจน และทำให้ผู้ศึกษาสามารถเชื่อมโยงชื่อโรคและอาการของโรคเพื่อการจดจำที่ง่ายขึ้น

จากการวิเคราะห์หน้าที่ของมโนอุปลักษณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่า มโนอุปลักษณ์แต่ละแบบอาจทำหน้าที่ได้หลายด้านพร้อมกัน โดยหน้าที่เหล่านั้นแบ่งได้ออกเป็น 3 ด้านใหญ่ คือ หน้าที่การถ่ายทอดความคิด หน้าที่ด้านบุคลลสัมพันธ์ และหน้าที่การเรียบเรียงความ ทั้งนี้ หน้าที่แต่ละด้านยังแบ่งเป็นหน้าที่ย่อย และมีมโนอุปลักษณ์แต่ละแบบทำหน้าที่ต่างกันไป สรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 หน้าที่ของมโนอุปลักษณะในปริจเจตตำรายาและตำราการแพทย์

มโนอุปลักษณะ		หน้าที่						
		มนุษย์	วัชพืช	สัตว์ร้าย	ไฟ	สิ่งสกปรก	ความไม่สมดุลของธาตุ	ภูตผี
ด้านการถ่ายทอด ความคิด	อธิบายความ	●	●	●	●	●	●	●
	สร้างแบบจำลอง ความคิด				●		●	
	เปลี่ยนมุมมอง	●						●
	เสริมความ	○	●	●	●	●		●
ด้านบุคคล สัมพันธ์	ลดความรู้สึกที่รุนแรง	●	○					●
	สร้างความตระหนัก			●	●	●		●
ด้านการเรียบ เรียงความ	สร้างความต่อเนื่อง	●	●		●	●	●	○
	สร้างศัพท์	●	●	●	●			

ตารางข้างต้น แสดงการทำหน้าที่ของมโนอุปลักษณะแต่ละแบบในตำรายาและตำราการแพทย์ ซึ่งวงกลมทึบ หมายความว่า พบการทำหน้าที่ของมโนอุปลักษณะที่เด่นชัดหรือพบได้ค่อนข้างมาก ส่วนวงกลมโปร่ง หมายความว่า พบการทำหน้าที่ของมโนอุปลักษณะค่อนข้างน้อย

เมื่อพิจารณาหน้าที่ของอุปลักษณะทั้งหมดโดยนับรวมหน้าที่ย่อย มโนอุปลักษณะแต่ละแบบจะทำหน้าที่ได้ 3-6 ประการครอบคลุมหน้าที่หลักทั้ง 3 ด้าน ยกเว้นมโนอุปลักษณะ [โรคเป็นความไม่สมดุลหรือสมบูรณของธาตุ] ที่ทำหน้าที่หลักได้เพียง 2 ด้าน โดยไม่ปรากฏหน้าที่ด้านบุคคลสัมพันธ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า มุมมองเกี่ยวกับเรื่องธาตุทั้ง 4 เป็นมุมมองที่มีขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของร่างกายมนุษย์เป็นหลัก และใช้เป็นคำอธิบายเกี่ยวกับ

มโนทัศน์โรคด้านสาเหตุของการเกิดโรคให้รับรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมผ่านลักษณะทางกายภาพของธาตุที่เป็นเหมือนวัตถุหรือสสาร ถ้อยคำอุปลักษณณ์ในมุมมองเช่นนี้จึงไม่ค่อยแฝงการแสดงความรู้สึก

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่ามโนอุปลักษณณ์โรคมุ่งเน้นหน้าที่ด้านการถ่ายทอดความคิดมากกว่าด้านอื่น เนื่องจากมโนทัศน์โรคค่อนข้างเป็นนามธรรมในหลายด้าน การมองโรคผ่านอุปลักษณณ์จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เข้าใจมโนทัศน์โรคได้ง่ายขึ้น เพราะเป็นการมองผ่านมโนทัศน์ต้นทางหรือแบบเปรียบที่เป็นรูปธรรม ซึ่งมีลักษณะเด่นบางประการร่วมกันกับมโนทัศน์โรคลักษณะเด่นที่มีร่วมกันนี้จึงช่วยให้มโนอุปลักษณณ์แต่ละแบบทำหน้าที่ถ่ายทอดความคิดเกี่ยวกับโรคได้อย่างชัดเจน และไม่ปรากฏการตีความที่หลากหลาย ด้วยเหตุผลที่ว่า ปริจเฉทตำรายาและตำราการแพทย์เป็นการสื่อสารประเภทตำรา ซึ่งมีวัตถุประสงค์อยู่ที่การให้ความรู้ความเข้าใจ จึงไม่จำเป็นต้องสร้างความกำกวมเพื่อหวังผลการสื่อสารในแง่อื่น

ในภาพรวมแล้ว กล่าวได้ว่าอุปลักษณณ์ไม่เพียงสะท้อนมุมมองที่มีต่อโรคของผู้ใช้ภาษาเท่านั้น แต่อุปลักษณณ์ยังเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสารในปริจเฉทประเภทตำรายาและตำราการแพทย์ของภาคใต้อีกด้วย